

Aleksandra Jadach-Sepiolo
 <https://orcid.org/0000-0002-9464-9649>
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie
Katedra Miasta Innowacyjnego
a.jadachsepiolo@gmail.com

TRZYDZIEŚCI LAT EWOLUCJI POLSKIEGO PODEJŚCIA DO REWITALIZACJI MIAST

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie ewolucji systemu rewitalizacji w Polsce, począwszy od kształtowania jego zarysów, przez próby systemowego uregulowania oraz równoległych doświadczeń miast i pierwszych naukowych ocen, po obecnie funkcjonujący model, w którym praktyka w bogaty sposób korzysta z opracowań naukowych i eksperckich, a przepisy tworzą jasne ramy procesów rewitalizacyjnych. W artykule posłużono się metodami deskryptywnymi, w szczególności techniką analizy historycznej. Jako narzędzie analizy struktury modelu rewitalizacji zastosowano także macierz, zaproponowaną przez autorkę w 2009 r. w pracy doktorskiej. Jest to macierz ukazująca główne elementy polityki rewitalizacji w dojrzałym modelu w zestawieniu z powiązaniem między interesariuszami, którzy powinni być w proces rewitalizacji zaangażowani z uwagi na jego skomplikowany i wieloletni charakter. Analizę polskiego modelu rewitalizacyjnego przy użyciu macierzy przeprowadzono dla dwóch kluczowych etapów jego rozwoju – u progu powstawania ogólnokrajowego systemu rewitalizacji oraz pięć lat od chwili jego wdrożenia. W tym celu wykorzystano materiały ze współprowadzonego przez autorkę badania ewaluacyjnego „Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce”.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, miasto, ewolucja, polski model, Mołdawia.

THIRTY YEARS OF THE EVOLUTION OF THE POLISH APPROACH TO URBAN REVITALISATION

Abstract: The aim of the article is to present the evolution of the revitalization system in Poland, from the shaping of its outlines, through attempts at systemic regulation along with parallel practical experience from cities and the first scientific assessments, to the current form, in which practice makes extensive use of scientific and expert studies and regulations create a clear framework for revitalization. The article uses descriptive methods, in particular the technique of historical analysis. The matrix, proposed by the author in 2009 in her doctoral dissertation, was also used as a tool for analyzing the structure of the revitalization model. This is a matrix showing the main elements of revitalization policy in a mature model in comparison with the relationships between stakeholders who should be involved in revitalization due to its complex and long-term nature. Using this matrix, an analysis of the Polish revitalization model was carried out at two key stages of its development – at the threshold of the creation of a nationwide revitalization system and five years after its implementation. For this purpose, materials from the evaluation study coled by the author, were entitled “Study of the management and implementation of revitalization in Poland”.

Keywords: revitalization, city, evolution, Polish model, Moldova.

1. WPROWADZENIE

Polskie podejście do rewitalizacji kształtowało się przez wiele lat, począwszy od momentu transformacji. Niezależnie od dążenia do rozwiązania typowych dla polskich miast problemów, podobnie jak w większości krajów Europy Zachodniej, nastąpiło w Polsce przejście od projektów punktowych do kompleksowych, profilowanych pod kątem potrzeb konkretnego obszaru, łączących różne sfery działania i przynoszących efekty przede wszystkim w sferze społecznej. Pokonanie tej drogi, od obszarowych wyburzeń do dzisiejszych zasad rewitalizacji jako kompleksowego ożywiania i uzdrawiania zdegradowanych obszarów

miejskich, zajęło krajom europejskim ponad pół wieku. Polsce udało się ją przebyć w dużo krótszym czasie dzięki korzystaniu z dobrych praktyk zachodnich. Obecnie polskie doświadczenia pomagają skrócić okres budowy modelu rewitalizacji w Republice Mołdawii.

Głównym celem artykułu jest przedstawienie procesu kształtowania modelu rewitalizacji w naszym kraju, począwszy od pierwszych pionierskich doświadczeń, przez próby systemowych rozwiązań, po formowanie zrębów systemu i transfer rozwiązań sprawdzonych za granicą.

W opracowaniu posłużono się metodami deskryptywnymi, w szczególności techniką analizy historycznej. W analizie struktury modelu rewitalizacji wykorzystano także zaproponowane przez autorkę w 2009 r. w pracy doktorskiej (Jadach-Sepiolo, 2009) narzędzie diagnostyczne – matrycę ukazującą główne elementy polityki rewitalizacji w dojrzałym modelu – w zestawieniu z powiązaniem między interesariuszami, którzy powinni być w proces rewitalizacji zaangażowani z uwagi na jego skomplikowany i wieloletni charakter.

Model rewitalizacji to zbiór postaw i zachowań społecznych oraz ekonomicznych, prowadzących do rewitalizacji przestrzeni miejskiej, obejmujący cztery aspekty. Są to:

- struktury organizacyjno-prawne,
- finansowanie,
- zarządzanie,
- partycypacja podmiotów spoza sektora publicznego (Jadach-Sepiolo, 2009).

Aspekty te określają zręby krajowego modelu rewitalizacji. Zgodnie z zasadą pomocniczości wytyczono dwie osie modelu powiązań w kształtowaniu i prowadzeniu polityki rewitalizacji, tj. powiązania poziome (horyzontalne) i pionowe (wertykalne). Powiązania wertykalne wyznaczają zaangażowanie poszczególnych poziomów administracji w cały proces. Integracja celów rewitalizacji (urbanistycznych, społecznych i ekonomicznych) wymusza współpracę poziomą. Tworzenie i wcielanie w życie strategicznej wizji realizacji tych celów jest możliwe tylko przez horyzontalną współpracę resortów odpowiadających za politykę przestrzenną, mieszkaniową, społeczną, transportową, ochrony środowiska, dziedzictwa itp. na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym. Ze względu na fundamentalne znaczenie podmiotów prywatnych i organizacji pozarządowych w ożywianiu obszarów zdegradowanych do tych dwóch głównych osi dodano także powiązania międzysektorowe między sektorem publicznym oraz prywatnym i społecznym.

Analiza każdego krajowego modelu rewitalizacji, zgodnie z opisanym podejściem badawczym, wymaga zestawienia elementów krajowego modelu rewitalizacji (aspekty instytucjonalno-regulacyjne, finansowe, zarządcze i partycypacyjne) z układami powiązań między interesariuszami rewitalizacji. W rezultacie w celu oceny złożoności i stanu zaawansowania modelu rewitalizacji konkretnego kraju niezbędne jest wypełnienie matrycy, powstającej z nałożenia na siebie tych dwóch perspektyw.

Wykorzystując matrycę, przeprowadzono analizę polskiego modelu dla dwóch kluczowych etapów jego rozwoju – u progu powstawania ogólnokrajowego systemu rewitalizacji oraz pięć lat od chwili jego wdrożenia. W opracowaniu posłużono się materiałami ze współprowadzonego przez autorkę badania

ewaluacyjnego, zatytułowanego „Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce” (Jadach-Sepiolo, 2020).

2. CZAS PIONIERÓW

Polska przez wiele lat nie uczestniczyła w europejskiej debacie dotyczącej rewitalizacji miast (lata 1960–1990). W tym czasie narastała luka remontowa, wzmocniana powszechnymi w PRL zaniedbaniami inwestycyjnymi w gospodarce zasobami mieszkaniowymi. Ponadto po 1989 r. w niektórych miastach (głównie w dotychczasowych ośrodkach przemysłowych) pogorszyła się sytuacja społeczno-ekonomiczna w związku z likwidacją przedsiębiorstw państwowych i masowymi zwolnieniami zatrudnionych w nich pracowników. Brakowało kapitału, rozumianego nie tylko w kategoriach finansowych. Równie dotkliwy w zestawieniu z potrzebami rewitalizacyjnymi wymagającymi wspólnych działań władz i zaangażowania społeczności lokalnej był niedostatek kapitału społecznego. Na narastającą lukę remontową, będącą pozostałością po PRL, nałożyły się problemy ukrywanego do tej pory ubóstwa i wykluczenia społecznego. Stopniowo, zwłaszcza w miastach o znacznej skali degradacji obszarów śródmiejskich, coraz bardziej widoczne były także procesy suburbanizacji, które dodatkowo osłabiały tereny centralne w miastach.

Badania prowadzone w latach 2003–2005 w Instytucie Rozwoju Miast dostarczyły dość szczegółowych informacji na temat stanu polskiego mieszkalnictwa na przełomie XX i XXI w. Autorzy, formułując diagnozę ówczesnej sytuacji mieszkaniowej, stwierdzili, że:

- w Polsce występował ogromny deficyt mieszkań;
- budownictwo mieszkaniowe nie było w stanie zaspokoić potrzeb ludności;
- część zasobów mieszkaniowych była zdekapitalizowana lub stan techniczny pogarszał się w szybkim tempie;
- wiele mieszkań w starej zabudowie nie spełniało standardów i istniały niewielkie możliwości ich modernizacji;
- koszty utrzymania zasobów i użytkowania mieszkań wzrastały;
- skala wykluczenia w mieszkalnictwie była znaczna i dotyczyła nie tylko osób z grup zagrożonych trwałą marginalizacją (rodziny wielodzietne, patologiczne, osoby chore, pozbawione opieki, bezrobotne), ale także osób młodych o przeciętnej sytuacji ekonomicznej (Zaniewska, Thiel, Urbańska, Dominiak, Kornilowicz, 2005).

Źródeł tak zdiagnozowanej sytuacji należy szukać w polityce mieszkaniowej prowadzonej przez PRL oraz

w szybkim tempie przemian ekonomiczno-społecznych, które dokonały się w czasie transformacji. Podobnie jak w innych krajach europejskich w Polsce dyskusja o rewitalizacji rozpoczęła się od ogromnych wyzwań mieszkaniowych. Innymi aspektami odnowy (społecznymi, gospodarczymi czy środowiskowymi) stosunkowo szybko zaczęto się interesować jako nierozzerwalnie związanymi z regeneracją techniczną zasobów mieszkaniowych. Początkowe remontowe konotacje rewitalizacji na długo zdeterminowały potoczne rozumienie tego pojęcia.

W latach 90. XX w. tylko niewielka liczba miast w Polsce prowadziła programy rewitalizacji. Warto dodać, że miały one charakter pionierski. Już na początku tego okresu rozpoczęły się działania w Krakowie i Szczecinie. Następnie dzięki zagranicznym instytucjom pomocowym, np. brytyjskiemu funduszowi Know How Fund, amerykańskiemu programowi USAID/PADCO/CHF, francuskiemu programowi Rady Europy i Ruchu PACT ARIM, wdrażane były lokalne programy pilotażowe (Skalski, 2006). Po 2000 r. niektóre miasta zawiesiły działania z braku środków finansowych i rozwiązań proceduralnych, czekając na rozwiązania ustawowe. Inne podejmowały niezbędne prace remontowe lub kontynuowały już rozpoczęte działania remontowe i modernizacyjne w swoich zasobach.

Coraz częściej akcentowano brak niezbędnych rozwiązań ustawowych (np. Szczecin), podejmując próby stosowania lokalnych rozwiązań (np. Lublin, Dzierżonów, Sopot, Płock). Wzorcowym rozwiązaniem tego typu był Program Małych Ulepszeń (dalej: PMU), uruchomiony po raz pierwszy w Szczecinie, a potem stosowany w kilku innych miastach, m.in. w Dzierżonowie, Bielsku-Białej (Program Ulepszeń Lokatorskich) i Sopocie. W Szczecinie PMU polegał na refundacji części kosztów prac remontowych i modernizacyjnych wykonywanych przez lokatorów (właściciele mieszkań we wspólnotach mieszkaniowych). Co ważne, program stosowany był na obszarach miasta nieprzeznaczonych do natychmiastowych remontów, a więc miał raczej charakter pomocniczy dla działań rewitalizacyjnych, ponieważ hamował proces dekapitalizacji zasobów mieszkaniowych na innych terenach i przenoszenie się zjawisk kryzysowych. W Dzierżonowie z kolei PMU był traktowany jako podstawowy instrument finansowania działań rewitalizacyjnych. Funkcjonowanie programów małych ulepszeń zakończyło się w 2008 r. wraz z negatywnym wyrokiem wydanym przez Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu. Na mocy tego wyroku jednoznacznie zabroniono stosowania tego instrumentu jako ukrytej formy dotowania prywatnych właścicieli, co nosiło znamiona niedozwolonej pomocy publicznej.

Charakterystyczne dla pionierskiego okresu było finansowanie dużych inwestycji ze środków pomocowych (publicznych) z zagranicy, np. w Gdańsku

– termomodernizacja budynków mieszkalnych we współpracy z rządem duńskim, w Płocku – pomoc miasta partnerskiego Darmstadt w odnowie kilku kamienic i utworzeniu Ośrodka Kultury Niemieckiej, w Bytomiu – modernizacja zasobów mieszkaniowych i infrastruktury ze środków miasta Recklinghausen w ramach pomocy ze strony IBA Emscher Park (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast, 2003). Wpłynęło to na utrwalenie przekonania o dominującej roli środków publicznych w procesie rewitalizacji. Dodatkowym impulsem do ugruntowania takiego przekonania była stosunkowo łatwość pozyskania na rewitalizację środków unijnych. Miasta zaczęły traktować rewitalizację jako furtkę do pozyskania dotacji nie tylko na remonty, ale również na różnorodne projekty infrastrukturalne, bez dążenia do angażowania sektora prywatnego. Także niespójność w traktowaniu rewitalizacji – w wytycznych do lokalnych programów jako wieloaspektowego procesu zmian technicznych, społecznych, gospodarczych i środowiskowych, a w dokumentach operacyjnych jako działań inwestycyjno-budowlanych, tj. w Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego (dalej: ZPORR) i następnie w regionalnych programach operacyjnych (dalej: RPO) – przyczyniła się do tego, że miasta starały się raczej sprostać formalnym zaleceniom, umożliwiającym ubieganie się o środki finansowe, niż projektować kompleksowe procesy odnowy.

3. U PROGU ZMIANY SYSTEMOWEJ

W latach 2004–2006 przygotowano 167 lokalnych programów rewitalizacji (dalej: LPR). Wyczerpujących informacji o wdrożeniach projektów planowanych w LPR i dofinansowanych w ramach ZPORR dostarcza raport ewaluacyjny *Ocena programów i projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach działania 3.3. „Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojenne” ZPORR. Wnioski na przyszłość*, sporządzony w Instytucie Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa (Siemiński, Topczewska, 2008). Według danych z tego raportu projekty rewitalizacyjne rozpoczęto w 113 miastach (24 dużych, 41 średnich oraz 48 małych) i 9 gminach wiejskich, przy czym najwięcej projektów wspieranych środkami unijnymi wdrożono w województwach:

- śląskim (w 14 miastach),
- dolnośląskim (w 12 miastach),
- mazowieckim (w 12 miastach).

W innych województwach dotację uzyskały wnioski od 2 do 10 miast. Wyjątek stanowiło województwo świętokrzyskie, w którym projekty rewitalizacyjne zostały skoncentrowane tylko w stolicy województwa. Ogółem przeprowadzono 178 projektów rewitalizacji o łącznej wartości 659 022 tys. zł. Ich dofinansowanie

ze środków unijnych wyniosło 385 971 tys. zł, co oznacza, że w skali kraju średnie dofinansowanie projektu wyniosło 62,01% (wysokość dotacji na realizację poszczególnych projektów zawierała się w przedziale od 12,58% do 75% wartości całości).

Duża grupa projektów realizowanych w ramach wspomnianego działania 3.3 ZPORR dotyczyła rewitalizacji przestrzeni publicznych (65 projektów) oraz renowacji budynków (62 projekty), w mniejszej liczbie dofinansowanie uzyskały projekty konwersji zabudowań na terenach poprzemysłowych i powojkowych na budynki mające spełniać funkcje edukacyjne, kulturalne, turystyczne lub gospodarcze (20 projektów). Pozostałe projekty (31) opisano jako kompleksowe – autorzy ewaluacji zwrócili jednak uwagę, że klasyfikacja sporządzona została jedynie na podstawie ich tytułów. Dotyczyły one rewitalizacji starówki bądź wyodrębnionego obszaru miasta, co mogłoby sugerować, że terminem „rewitalizacja” objęto również zintegrowane w mikroprogramach działania społeczne i ekonomiczne. Zdaniem autorów raportu bardziej prawdopodobne jest ograniczenie działań do *stricte* inwestycyjnych, mających na celu poprawę jakości przestrzeni publicznych na większym obszarze.

Działania realizowane w latach 2007–2013 podlegały różnym ocenom. W większości przypadków nie uzyskano jednoznacznych odpowiedzi na pytania dotyczące wpływu działań inwestycyjnych, prowadzonych w sferze technicznej i przestrzenno-funkcjonalnej, na sytuację społeczną i gospodarczą rewitalizowanych obszarów. Efekty nie były systematycznie mierzone, ale często uznawano, że występują albo wystąpią w dłuższym okresie. We wszystkich analizach podkreślano natomiast brak satysfakcjonujących rezultatów w sferze społeczno-gospodarczej. Skuteczność przeprowadzonych przedsięwzięć oraz trwałość ich efektów często nie była zadowalająca, przez co instytucje realizujące projekty rewitalizacyjne nie traktowały rewitalizacji jako trwałego narzędzia interwencji.

Mimo tych niezbyt optymistycznych ocen okres 2004–2013 był dobrze wykorzystany na przygotowanie do utworzenia ram systemowych dla rewitalizacji w Polsce. Kompetencje miast w zakresie zarządzania przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi związane były zbyt mocno z programowaniem i realizacją działań ujętych w RPO (a wcześniej, do połowy 2009 r., w ZPORR). Lokalny program rewitalizacji stanowił niezbędny łącznik do wniosków o dofinansowanie projektu rewitalizacji w programach operacyjnych, przez co stał się także podstawowym dokumentem operacyjnym w trakcie zarządzania działaniami rewitalizacyjnymi. Już w dokumentach ZPORR znalazły się procedury nakazujące władzom miast tworzenie horyzontalnych zespołów ds. rewitalizacji, których zadaniem miało być przygotowanie lokalnych programów rewitalizacji. Wypracowanie zintegrowanych rozwiązań wydawało

się więc przede wszystkim kwestią czasu i nabycia odpowiedniego doświadczenia, dlatego tak ważne było rozpowszechnianie dobrych praktyk. W większości miast podejmujących działania rewitalizacyjne takie zespoły powstały. Mimo rozbicia działań rewitalizacyjnych (technicznych, społecznych, gospodarczych i środowiskowych) między regionalne i sektorowe programy operacyjne wytyczne dotyczące programowania rewitalizacji w miastach były dość spójne, a ich pełne wdrożenie i wykorzystanie w praktyce przyczyniały się do utworzenia zintegrowanych programów rewitalizacji na poziomie miasta.

W prawie polskim brakowało jednoznacznego zdefiniowania rewitalizacji i strategii rządu wobec miast, a to miasta, a nie regiony, na podstawie Karty Lipskiej i Agendy Terytorialnej traktowane były na poziomie europejskim jako ośrodki rozwoju. Potrzebne było zatem, aby na poziomie krajowym dokonana została integracja horyzontalna działań ministerstw odpowiedzialnych za rozwój regionalny z działaniami ministerstw kierujących następującymi działaniami administracji rządowej: finansów publicznych, gospodarki, planowania i zagospodarowania przestrzennego, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, oświaty i wychowania, pracy, turystyki i sportu, środowiska, spraw rodziny i zabezpieczenia społecznego.

Partycypacja podmiotów niepublicznych w działaniach rewitalizacyjnych znalazła stałe miejsce w dokumentach operacyjnych, w wytycznych do sporządzania lokalnych programów rewitalizacji i samych LPR. Dokumenty te wskazywały na konieczność budowania koalicji prorozwojowych w rewitalizowanych miastach i podkreślały, że bez udziału najważniejszych partnerów społeczno-gospodarczych niemożliwe jest przeprowadzenie udanej rewitalizacji. Mimo tych zaleceń i dostępnej we wszystkich dokumentach dotyczących działań rewitalizacyjnych listy podmiotów niepublicznych, mogących uzyskać dofinansowanie w realizowanym przez siebie projekcie rewitalizacji, udział podmiotów niepublicznych był znikomy, co wynikało przede wszystkim z tego, że podmioty te w niewielkim stopniu były ujmowane w LPR, a dofinansowanie mogły uzyskać tylko projekty w nich zawarte. Analiza lokalnych programów rewitalizacji z lat 2004–2006 pozwoliła na wyciągnięcie następujących wniosków:

- duża część miast całkowicie pomijała w LPR istnienie prywatnych podmiotów jako potencjalnych partnerów w działaniach rewitalizacyjnych (około 34%);
- finansowanie prywatne było przewidziane deklaratywnie na dalszym etapie (w kolejnym okresie programowania lub w bliżej nieokreślonym terminie);
- najczęstszymi partnerami prywatnymi były wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe, na drugim miejscu kościoły i osoby prywatne (właściciele kamienic);
- rzadko planowano uczestnictwo organizacji pozarządowych w projektach rewitalizacji, jednak zdarzało

się to najczęściej w przypadku adaptacji budynków tychże organizacji na cele społeczne itp.

W tabeli 1 przedstawiono główne wnioski z oceny ówczesnego podejścia do rewitalizacji u progu prac nad ustawą o rewitalizacji.

Wskazane w tabeli 1 zależności publiczno-publiczne w układzie pionowym i poziomym oraz publiczno-prywatne w układzie poziomym skłaniają do stwierdzenia, że w Polsce tworzyły się podstawy polityki rozwojowej kraju, której elementem były działania rewitalizacyjne. Powstający model był jednak jeszcze niedojrzały. Powodem tego były m.in.:

- niezakończona reforma samorządowa i w konsekwencji nie do końca jeszcze klarowny podział zadań i kompetencji między poszczególne szczeble administracji publicznej;
- stosunkowo krótki czas od wprowadzenia regulacji (w dodatku miękkich) w zakresie rewitalizacji,

co wiązało się z ograniczoną możliwością oceny skuteczności wprowadzonych rozwiązań i niepełnym wykorzystaniem możliwości wynikających z przepisów;

- duża liczba trudnych do koordynacji regulacji unijnych i krajowych, mających wpływ na funkcjonowanie tworzonego systemu powiązań, z których część nie była od razu stosowana w praktyce.

W ówczesnym kształcie był to ogólny model polityki rozwoju, w którym dopiero następowało kształtowanie zintegrowanej polityki rewitalizacyjnej, tj. celowej i zorganizowanej aktywności władz publicznych na ściśle wyznaczonym obszarze kryzysowym, mającego na celu przeciwdziałanie degradacji przestrzeni zurbanizowanej i zjawiskom kryzysowym, pobudzanie rozwoju i zmian jakościowych poprzez wzrost aktywności społecznej i gospodarczej, poprawę środowiska zamieszkania oraz ochronę dziedzictwa narodowego

Tabela 1. Ocena poziomu ewolucji krajowego modelu rewitalizacji przed przyjęciem ustawy o rewitalizacji

Aspekty systemu rewitalizacji	Wertykalna integracja instytucji funkcjonujących na różnych poziomach administracji (gmina, województwo, szczebel rządowy) w zakresie działań rewitalizacyjnych	Horyzontalna integracja działań instytucji publicznych realizujących działania rewitalizacyjne oraz do nich komplementarne	Horyzontalna integracja działań publicznych i niepublicznych w zakresie działań rewitalizacyjnych
Instytucjonalno-regulacyjne	<ul style="list-style-type: none"> – podstawy regulacyjne w dokumentach unijnych bądź polskich przygotowanych, lecz jedynie w celu pozyskania środków unijnych – brak rewitalizacji w działach administracji rządowej 	<ul style="list-style-type: none"> – pierwsze procedury dotyczące przygotowywania i wdrażania lokalnych programów rewitalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> – przypisanie istotnej roli partnerstwu społeczno-gospodarczemu w regulacjach i dokumentach będących podstawą realizacji programów operacyjnych, bez odniesienia do rewitalizacji – włączenie podmiotów niepublicznych do katalogu beneficjentów w działaniach ZPORR i RPO – dominacja sektora publicznego
Finansowe	<ul style="list-style-type: none"> – brak środków finansowych na działania rewitalizacyjne oprócz środków unijnych – bez wertykalnego podziału kompetencji 	<ul style="list-style-type: none"> – wymuszona potrzebami integracja środków z różnych źródeł finansowania 	<ul style="list-style-type: none"> – wymóg (rzadko realizowany w praktyce) współfinansowania rewitalizacji ze środków prywatnych – upowszechnienie programów małych ulepszeń do momentu ich delegalizacji
Zarządcze	<ul style="list-style-type: none"> – początek profilowania wytycznych do planowania działań rewitalizacyjnych w drugim okresie programowania na poziomie wojewódzkim 	<ul style="list-style-type: none"> – fragmentaryczność i odrębność działań rewitalizacyjnych ze względu na silosowy układ większości urzędów gmin 	<ul style="list-style-type: none"> – brak dedykowanych zespołów w gminach – pierwsi operatorzy gminni działań rewitalizacyjnych
Partycypacyjne	–	<ul style="list-style-type: none"> – brak partycypacji jako obowiązkowego elementu programowania rewitalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wąskie rozumienie partycypacji w rewitalizacji – początki aktywizacji społeczności lokalnych wokół realizacji programów

Źródło: opracowanie własne.

przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Na tym etapie była to polityka rewitalizacyjna *implicite*, bez wyraźnych cech zintegrowanego charakteru, przede wszystkim z powodu braku lidera na poziomie krajowym i rozproszenia działań rewitalizacyjnych w różnych programach operacyjnych.

4. OCENA SYSTEMU REWITALIZACJI PO WEJŚCIU W ŻYCIE USTAWY O REWITALIZACJI

Na podstawie zachodnich doświadczeń, głównie niemieckich, francuskich i brytyjskich, starano się wypracować polskie podejście do rewitalizacji (Bryx, Jadach-Sepioło, 2009; Guzik, 2009; Skalski, 2009). Przez wiele lat, począwszy od 1992 r., trwały dyskusje ekspertów, dotyczące potrzeb i zakresu regulacji prawnych w tym zakresie. Ostatecznie rewitalizacja została zdefiniowana w polskim porządku prawnym w art. 2 ust. 1 *Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji* (dalej: ustawa o rewitalizacji). Ewolucja i kształtowanie systemu rewitalizacji w Polsce trwały więc ponad dwadzieścia lat, do momentu, gdy ostatecznie powstały ramy prawne (ustawa) i finansowe, zatwierdzone przez Ministra Rozwoju (*Wytyczne z dnia 2 sierpnia 2016 w zakresie rewitalizacji...*, 2016; dalej: *Wytyczne*).

Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o rewitalizacji lokalny poziom administracji publicznej odgrywa najważniejszą rolę w systemie zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce. Do zadań własnych gminy dołączono bowiem zadanie fakultatywne, obejmujące przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie innych zadań własnych. Obowiązkiem gminy zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt 1 ustawy o rewitalizacji jest zapewnienie jawności i przejrzystości procesu na każdym etapie poprzez włączenie interesariuszy, czemu służą aktywnie prowadzone przez gminy konsultacje społeczne. Proces rewitalizacji rozpoczyna przyjęcie Gminnego Programu Rewitalizacji (dalej: GPR), którego główną rolą jest ułatwienie wdrażania przedsięwzięć i koordynacja realizacji założonych celów.

Z perspektywy kilku lat wdrażania systemu trudno określić jego efektywność w odniesieniu do zakładanych rezultatów. Na obecnym etapie możliwa jest jedynie ocena skuteczności realizacji przedsięwzięć z perspektywy ilościowej. Te, zaplanowane w GPR, niezależnie od sfery, są lepiej przygotowane merytorycznie, jest ich średnio więcej w ramach każdego GPR niż w LPR. Poziom realizacji zaplanowanych działań na obszarach rewitalizacji w ujęciu finansowym można oszacować na poziomie około 15%. Najbardziej skuteczne w realizacji przedsięwzięć w każdej sferze według poziomu wydatkowania środków były miasta

na prawach powiatu, najmniej gminy wiejskie. Wiąże się to z większym uzależnieniem podejmowanych działań przez gminy wiejskie od środków zewnętrznych. Jednocześnie często podkreślano odraczenie w czasie efektów przedsięwzięć ze względu na długoterminowy horyzont rewitalizacji.

Wybór ścieżki ustawowej (GPR) prowadzenia rewitalizacji przyczynił się do większej skuteczności we włączaniu podmiotów prywatnych do programów rewitalizacji. Obserwacja skutków tej współpracy jest na razie możliwa jedynie w kilku miastach, w których funkcjonują dotacje dla właścicieli i użytkowników wieczystych nieruchomości. Wykorzystanie narzędzi ustawowych nie jest częste, mimo iż ustawa o rewitalizacji obowiązuje już prawie pięć lat, specjalne strefy rewitalizacji (dalej: SSR) zostały ustanowione dopiero w dziewięciu gminach, zaś miejscowe plany rewitalizacji (dalej: MPR) nie powstały jeszcze w żadnej, chociaż w czterech przystąpiono do ich opracowywania. Stopień skomplikowania narzędzi SSR i niewystarczające przygotowanie gmin do ich szybkiego zastosowania przy ograniczonym horyzoncie czasowym są przyczynami niskiego wykorzystania SSR. Do szerokiego upowszechnienia narzędzi koniecznych jest kilka zmian, doprecyzowujących brzmienie istniejących przepisów, w szczególności w odniesieniu do stosowania prawa pierwokupu, dofinansowania dla właścicieli nieruchomości w SSR i ułatwień w wyjaśnianiu stanów prawnych nieruchomości w SSR.

Na etapie opracowywania programów rewitalizacji zaangażowanie społeczne było bardzo duże, ponieważ konsultacje społeczne były dodatkowo stymulowane poprzez różnego rodzaju działania akcyjne. Frekwencja w czasie konsultacji rzadko przekładała się jednak na rzeczywisty udział społeczności w formułowaniu programu czy zgłaszaniu przedsięwzięć. Komitety rewitalizacji (dalej: KR) powstają stopniowo nie tylko w gminach prowadzących działania rewitalizacyjne według ścieżki ustawowej. KR o dużym poczuciu sprawczości zdefiniowały swoje pole działania poprzez aktywność w ramach kompetencji doradczych, określonych w ustawie. Należy promować wśród gmin szkolenia dedykowane członkom komitetów rewitalizacji oraz wymianę doświadczeń w ramach Ogólnopolskiego Forum Komitetów Rewitalizacji.

Rewitalizację w gminach w istotny sposób profilowały zasady regionalne. Zdecydowanie najmniej skutecznym narzędziem okazały się zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT) i rozwój kierowany przez lokalną społeczność (dalej: RLKS) – ZIT ze względu na strukturalne niedostosowanie narzędzia interwencji ponadlokalnej, ukierunkowanej na budowanie wspólnej polityki aglomeracyjnej do *stricte* lokalnych działań rewitalizacyjnych, RLKS – ze względu na trudności w łączeniu funduszy i słabe dostosowanie trybu realizacji przedsięwzięć w ramach lokalnych strategii

rozwoju do problematyki rewitalizacji. Sprawdziły się natomiast specjalne strefy włączenia i interwencje w obrębie obszarów strategicznej interwencji (dalej: OSI), projekty zintegrowane i pożyczki rewitalizacyjne. Zespoły ds. rewitalizacji w urzędach marszałkowskich okazały się pomocne na etapie programowania rewitalizacji poprzez wsparcie przygotowania, a następnie w ocenie programów rewitalizacji. W tym zakresie są skutecznym ogniwem systemu rewitalizacji, bardzo pozytywnie ocenianym przez interesariuszy. Mniejsze uznanie zyskały w odniesieniu do fazy wdrażania, kiedy działania wspierające zmniejszały tempo mimo oczekiwań ze strony gmin i ograniczały się do opiniowania zmian w programach oraz zmian zakresu przedsięwzięć.

Najpoważniejszymi problemami wdrażania programów rewitalizacji były ograniczone środki finansowe oraz trudności w wyłanianiu wykonawców z powodu wzrostu cen robót budowlanych. Z kolei jedną z przyczyn opóźnienia w uruchamianiu środków UE na działania rewitalizacyjne były przedłużające się procedury oceny programów rewitalizacji. Wynikało to ze skomplikowanego charakteru wymogów przedstawionych w *Wytycznych* w stosunku do dotychczasowej praktyki gmin. Jednocześnie za korzystne należy uznać towarzyszące procesowi oceny podwyższenie poziomu wiedzy zespołów ds. rewitalizacji w urzędach marszałkowskich oraz w gminach. Z tej perspektywy czas nie został zmarnowany, ale wykorzystany dla stworzenia lepszych podstaw systemu wdrażania rewitalizacji.

Rozwiązania ustawowe były postrzegane jako mało użyteczne. Przesądziły o tym ich przeregulowanie i dostępność prostszych rozwiązań oraz krótkie terminy w kalendarzu naboru projektów w konkursach o środki UE. Ocena użyteczności narzędzi ustawowych się nie poprawi, dopóki nie zostaną zaspokojone proste potrzeby gmin w zakresie rewitalizacji. Potrzebna jest promocja narzędzi, aby wraz ze stopniową ewolucją potrzeb gmin, dostępne były coraz szczegółowsze dobre praktyki i studia przypadków, pokazujące możliwości ich zastosowania. Czynnikiem zachęcającym samorządy gminne do rozpoczęcia rewitalizacji stały się w dużej mierze dotacje na przygotowanie programów rewitalizacji lub ich aktualizację (na końcu 2020 r. ostatecznie prawie 1500 polskich gmin posiadało obowiązujące programy rewitalizacji). Wyraźną zachętą do ich opracowania była perspektywa możliwości dofinansowania projektów rewitalizacyjnych w ramach RPO. Dla wielu gmin brak tego typu finansowania byłby równoznaczny z odstępniem od prowadzenia procesu rewitalizacji. Mimo że w strukturze wydatków na działania rewitalizacyjne dominują środki własne, większość gmin upatruje głównego źródła finansowania w środkach unijnych. Wciąż na niskim poziomie jest świadomość gmin, jakie inne środki finansowe mogą być wykorzystane na cele rewitalizacji. W niskim zakresie są też

rozpoznane możliwości korzystania ze środków zwrotnych. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne rzadko są wpisywane do wieloletnich prognoz finansowych, najczęściej dopiero z chwilą uzyskania wsparcia zewnętrznego.

Jedynie część gmin wykorzystała szanse związane z dotacjami na opracowanie lub aktualizację programów, żeby zbudować samowystarczalny zespół. W większości przypadków, zwłaszcza w mniejszych gminach, przygotowanie programów zlecano podmiotom zewnętrznym. Gminy negatywnie oceniają możliwości rynkowe do programowania rewitalizacji. Praca firm zewnętrznych wymaga bowiem nadzoru i znacznego zaangażowania ze strony pracowników – w innym przypadku opracowywane przez nie dokumenty nie spełniają wszystkich wymogów. Badanie pokazało znaczne zróżnicowanie potencjału administracyjnego gmin, w szczególności duże dysproporcje między kilkunastoosobowymi zespołami w urzędach dużych miast i pojedynczymi osobami prowadzącymi działania rewitalizacyjne w ramach obowiązków łączonych z innymi zadaniami w gminach miejsko-wiejskich i wiejskich. Wynika z tego, że większego wsparcia w monitorowaniu efektów działań rewitalizacyjnych potrzebują gminy miejsko-wiejskie i wiejskie, ponieważ tam efekty są najbardziej zagrożone.

Podstawowym mankamentem systemu wdrażania rewitalizacji w Polsce był fakt, iż ustawa kilkakrotnie zmieniała „gospodarza”, wędrując pomiędzy różnymi departamentami i ministerstwami. Wyznaczenie resortu odpowiedzialnego za ustawę (Ministerstwo Rozwoju i Technologii) daje nadzieję na stały strategiczny nadzór nad jej wdrażaniem w ramach systemu. Niezbędna jest dalsza koordynacja zadań i współpraca między Ministerstwem Funduszy i Polityki Regionalnej (MFiPR) oraz Ministerstwem Rozwoju i Technologii (MRiT) w tym zakresie.

Zasady współpracy poziom krajowy – regiony wykształciły się organicznie przy okazji konkursów na dotacje w zakresie opracowywania programów rewitalizacji. Obecnie następuje kolejna faza ich krystalizowania w ramach projektu „Regiony rewitalizacji”. Istotnym zaburzeniem spójności systemu jest brak możliwości uchwalania GPR w sytuacji prowadzenia działań rewitalizacyjnych.

Aktualny system wspierania rewitalizacji należy ocenić pozytywnie. System jest spójny, a jego rozwój powinien następować w sposób ewolucyjny poprzez dopracowanie słabych stron, w szczególności w zakresie włączania w sposób widoczny finansowania prywatnego do działań ujmowanych w programach rewitalizacji. Główne zasady sprawdzają się, ale wymagają wzmocnienia poprzez promocję dobrych praktyk. W ustawie o rewitalizacji brakuje instrumentów finansowych. W badaniu respondenci wskazywali na potrzebę powołania centralnego funduszu rewitalizacji. Zasadne jest także poszerzenie katalogu instrumentów

Tabela 2. Ocena poziomu ewolucji krajowego modelu rewitalizacji na koniec 2020 r.

Aspekty systemu rewitalizacji	Wertykalna integracja instytucji funkcjonujących na różnych poziomach administracji (gmina, województwo, szczebel rządowy) w zakresie działań rewitalizacyjnych	Horyzontalna integracja działań instytucji publicznych realizujących działania rewitalizacyjne oraz do nich komplementarne	Horyzontalna integracja działań publicznych i niepublicznych w zakresie działań rewitalizacyjnych
Instytucjonalno-regulacyjne	<ul style="list-style-type: none"> – ustawa o rewitalizacji – umocowanie rewitalizacji w <i>Ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej</i>, w Umowie Partnerstwa, w <i>Wytycznych</i>, KPM i SOR – realizacja pilotaży w zakresie rewitalizacji i konkursu dotacji „Modelowa rewitalizacja miast” 	<ul style="list-style-type: none"> – powołanie i likwidacja po zaledwie jednym posiedzeniu Międzyresortowego Zespołu ds. Polityki Rewitalizacji „Krajowy Komitet Rewitalizacji” 	<ul style="list-style-type: none"> – zakorzenienie partycypacji i Komitetu Rewitalizacji w regulacjach krajowych – kontrola spełnienia wymogów w zakresie partycypacji społecznej w ramach oceny programów rewitalizacji – brak zasad dotyczących włączenia podmiotów prywatnych na etapie wdrażania programu rewitalizacji
Finansowe	<ul style="list-style-type: none"> – brak środków finansowych na działania rewitalizacyjne oprócz środków unijnych i gminnych – brak umocowania w ustawie dla środków zwrotnych na rewitalizację z poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego 	<ul style="list-style-type: none"> – wymuszona potrzebami integracja środków z różnych źródeł finansowania – pierwsze przejawy zmian – wiedza i zaangażowanie gmin 	<ul style="list-style-type: none"> – pierwsze pozytywne efekty dźwigni finansowej w SSR w związku z zastosowaniem dotacji dla właścicieli nieruchomości – brak stymulantów dla projektów PPP w obszarach rewitalizacji
Zarządcze	<ul style="list-style-type: none"> – współpraca wertykalna i horyzontalna, będąca pochodną osobistych kontaktów pracowników urzędów, a nie zasad wynikających z systemu 	<ul style="list-style-type: none"> – brak reguł dotyczących zarządzania na poziomie lokalnym – utrzymywanie się utrudnień wynikających z silosowości mimo położenia nacisku na komplementarność problemową działań rewitalizacyjnych 	<ul style="list-style-type: none"> – organiczne powstanie reguł powierzania zadań publicznych związanych z rewitalizacją specjalistycznym podmiotom – brak zasad współpracy publiczno-prywatnej w przypadku skomplikowanych stosunków własnościowych
Partycypacyjne	<ul style="list-style-type: none"> – powstanie Ogólnopolskiego Forum Komitetów Rewitalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> – pierwsze doświadczenia w zakresie integracji działań partycypacyjnych wokół kompleksowych programów rewitalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> – zasady partycypacji społecznej na każdym etapie prowadzenia działań rewitalizacyjnych określone w ustawie o rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne.

pomocy publicznej na obszarze rewitalizacji lub w SSR. Ich dokładny wykaz powinien zostać wypracowany w toku pilotaży wdrożeniowych. Podsumowanie obecnego stanu modelu rewitalizacji w Polsce przedstawiono w tabeli 2.

5. TRANSFER DOŚWIADCZEŃ DO MOŁDAWII

Chociaż ewolucja polskiego modelu trwa już blisko trzy dekady, w Mołdawii, dzięki wsparciu polskich ekspertów, udało się skrócić ten proces do kilku lat, a przy tym uniknąć wielu przeszkód, które musieli pokonać polscy specjaliści. Transfer podejścia pozwolił w Republice Mołdawii ograniczyć czas dochodzenia do spójnego systemu rewitalizacji, który

obejmuje zarówno ramy prawne, zawarte w *Wytycznych dotyczących rewitalizacji miast w Republice Mołdawii* (*Ghid privind revitalizarea urbană pentru orașele din Republica Moldova*; zob. Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova, 2019; dalej: *Wytyczne dla Mołdawii*), jak i finansowe (osobne działanie poświęcone rewitalizacji w ramach Krajowego Funduszu Rozwoju Regionalnego). Jest to efekt kilkuletniego projektu doradczo-szkoleniowego Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej pod nazwą „Wsparcie administracji publicznej w Mołdawii w zrównoważonym rozwoju obszarów miejskich poprzez skuteczną realizację programów i projektów rozwoju miast”. Kluczowym partnerem projektu było Ministerstwo Rolnictwa, Rozwoju Regionalnego i Środowiska Republiki Mołdawii (MRRRS). Projekt był współfinansowany ze środków „Polskiej pomocy” Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP i reali-

zowany we współpracy z Fundacją Solidarności Międzynarodowej w Mołdawii (FSM).

W Mołdawii rewitalizacja została zdefiniowana bardzo podobnie jak w Polsce. W *Wytycznych dla Mołdawii* określono ją jako:

proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez lokalną administrację z pomocą partnerstw na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, na podstawie programu rewitalizacji (Ryś, Brzozowy, Stefanita, Pragert, Malai, 2020).

Rewitalizacja ukierunkowana jest zatem na odbudowę i odnowę przestrzeni miejskich, a zakres interwencji wynika z pogłębionej diagnozy identyfikującej problemy i potencjały konkretnego obszaru.

Istotnym elementem polskiego i mołdawskiego modelu rewitalizacji jest konieczność ujęcia w diagnozie problemów i potencjałów wszystkich wymienionych dziedzin. Dzięki temu możliwe jest uzyskanie pełnego obrazu obszaru rewitalizacji i wybór najbardziej adekwatnych działań. Ograniczenie diagnozy jedynie do zjawisk w problemowych sferach mogłoby skutkować zawężeniem i niepełnym wykorzystaniem dostępnych potencjałów. Nie mniej ważna jest terytorialna koncentracja działań, mająca zapewnić efektywną realizację programu i jak największe prawdopodobieństwo osiągnięcia zamierzonych celów. To także efekt transferu polskiego podejścia. W polskim systemie obszar rewitalizacji nie może przekraczać 20% powierzchni gminy i obejmować więcej niż 30% jej mieszkańców. W Mołdawii nie wprowadzono takiego ograniczenia, ale od początku działania są koncentrowane w nie więcej niż jednej jednostce urbanistycznej konkretnego miasta.

W terminologii mołdawskiej i polskiej silnie akcentowany jest społeczny wymiar zadań, które mają być ukierunkowane na poprawę sytuacji lokalnej społeczności. Kluczowy w obu modelach jest partycypacyjny sposób prowadzenia rewitalizacji i włączenie mieszkańców, przedsiębiorców i zespołów inicjatywnych (lub organizacji pozarządowych) jako grup interesariuszy w całym jej procesie. Dlatego w polskim modelu powołuje się Komitet Rewitalizacji (Spadło, Kułaczowska, 2019), w mołdawskim zaś Komitet Doradczy. Członkami obu są przedstawiciele interesariuszy z obszaru rewitalizacji, którzy głosem doradczym wspierają władze lokalne w prowadzeniu działań rewitalizacyjnych.

Wartą odnotowania różnicą między mołdawskim a polskim podejściem jest wielopoziomowe zarządzanie rewitalizacją. W polskich warunkach związane jest ono organicznie z tokiem współpracy przy przygotowaniu procesu i koordynacji wydatkowania środków na rewitalizację w ramach regionalnych programów operacyjnych. W Mołdawii w prowadzeniu rewitalizacji od początku stosuje się ścisłą współpracę poziomu

krajowego, regionalnego i lokalnego. Oznacza to dla poziomu krajowego (MRRRS) nie tylko wyznaczenie reguł prawnych, ale także przeznaczenie konkretnych środków w Krajowym Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz wspieranie sieciowania mołdawskich miast, dążących do wymiany doświadczeń w zakresie rewitalizacji. Poziom regionalny (agencje rozwoju regionalnego) odpowiedzialny jest za wsparcie merytoryczne opracowania programów – podobnie jak w Polsce – na bazie prawnie wyznaczonych reguł, które to wsparcie sankcjonują. Poziom lokalny odpowiada za opracowanie i realizację programu, jednak ze względu na hierarchiczną strukturę administracji mołdawskiej bez współpracy wszystkich poziomów rewitalizacja nie byłaby możliwa.

Podobieństwem między modelami obu krajów jest także silne akcentowanie znaczenia edukacji i wymiany doświadczeń między miastami. W Polsce w wyniku projektów pilotażowych oraz konkursu dotacji „Modelowa rewitalizacja miast” przetestowane zostały szczegółowe ścieżki rozwiązań różnych problemów na obszarach zdegradowanych. Od początku realizacji tych projektów miasta wymieniały się swoimi doświadczeniami, co doprowadziło do błyskawicznej identyfikacji sprawdzonych rozwiązań i ich upowszechnienia także w innych polskich miastach. W Mołdawii również trwają prace nad powstaniem podobnej sieci miast, a kontakt z polskimi miastami, które dzielą się swoimi doświadczeniami w tym zakresie, dodatkowo wspomaga ten proces.

6. PODSUMOWANIE

System rewitalizacji w Polsce ma dobre podstawy prawne i organizacyjne. Z uwagi na długoterminowy horyzont rewitalizacji ocena rezultatów nie jest możliwa na tym etapie wdrażania. System jest spójny, a jego rozwój powinien następować w sposób ewolucyjny poprzez dopracowanie słabych stron. Potrzeba także włączenia prywatnych środków do finansowania programów rewitalizacji.

Większość gmin upatruje głównego źródła finansowania w środkach unijnych, chociaż w strukturze wydatków na działania rewitalizacyjne dominują środki własne gmin. Panuje przekonanie, że rewitalizacja powinna być finansowana z dotacji ze względu na typ podejmowanych przedsięwzięć, więc ograniczana jest jedynie do przedsięwzięć niedochodowych. W rezultacie zamiast przynosić poprawę stanu obszaru rewitalizacji sprzyja utrwalaniu nieefektywności, szczególnie w gospodarce mieszkaniowej. Dźwignia finansowa występuje tylko w specjalnych strefach rewitalizacji. Chociaż środki prywatne powinny być jak najczęściej włączane do finansowania programów, procedury

naborów projektów rewitalizacyjnych odsuwają podmioty prywatne od udziału w rewitalizacji lub udział w programie jest dla podmiotu prywatnego bezcelowy. Do rzadkości należą gminy finansujące działania rewitalizacyjne z zastosowaniem instrumentów dłużnych. W ustawie o rewitalizacji wciąż brakuje instrumentów finansowych, a istniejące narzędzia planistyczne i prawne są postrzegane jako zbyt skomplikowane.

Dzięki takim projektom jak „Modelowa rewitalizacja miast” i mimo stosunkowo krótkiego funkcjonowania dojrzałego systemu rewitalizacji polskie doświadczenia zaczynają być pionierskie w Europie. Ponadto transfer dobrych praktyk w połączeniu z przystosowaniem do lokalnych uwarunkowań w Mołdawii pokazuje, że polskie doświadczenia mogą być cenną i wartościową inspiracją.

BIBLIOGRAFIA

- Bryx, M., Jadach-Sepioło, A. (red.) (2009). *Rewitalizacja miast polskich*. T. 3: *Rewitalizacja miast w Niemczech*. Kraków: Instytut Rozwoju Miast.
- Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast (2003). *Podręcznik rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji*. Warszawa: Mefisto Editions.
- Guzik, R. (red.) (2009). *Rewitalizacja miast polskich*. T. 1: *Rewitalizacja miast w Wielkiej Brytanii*. Kraków: Instytut Rozwoju Miast.
- Jadach-Sepioło, A. (2009). *Model rewitalizacji miast polskich na tle doświadczeń niemieckich*. Praca doktorska. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Jadach-Sepioło, A. (red.) (2020). *Badanie systemu realizacji i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce*. Pobrane z: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/rewitalizacja/aktualnosci/wyniki-badania-systemu-realizacji-i-wdrazania-procesow-rewitalizacji-w-polsce-raport-i-dyskusja/> (14.11.2021).
- Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova (2019). *Linii directoare privind revitalizarea urbană în Republica Moldova*. Pobrane z: <https://madrm.gov.md/ro/file/1956> (14.11.2021).
- Ryś, R., Brzozowy, A., Stefanita, A., Pragert, G., Malai, I. (2020). *Ghid privind revitalizarea urbană pentru orașele din Republica Moldova*. Pobrane z: http://admnord.md/public/files/documente/GHIDUL_FINAL_de_Revitalizare.pdf (14.11.2021).
- Siemiński, W., Topczewska, T. (2008). *Ocena programów i projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach Działania 3.3. „Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojenne” ZPORR. Wnioski na przyszłość*. Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa.
- Skalski, K. (2006). *Projekty i programy rewitalizacji w latach 2000–2006. Studium przypadków*. Kraków: Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji.
- Skalski, K. (2009). *Rewitalizacja miast polskich*. T. 2: *Rewitalizacja miast we Francji. Zarządzanie przekształceniami obszarów kryzysowych w miastach*. Kraków: Instytut Rozwoju Miast.
- Spadło, K., Kułaczowska, A. (red.) (2019). *Komitety Rewitalizacji w praktyce. Raport z analizy funkcjonowania Komitetów Rewitalizacji w miastach biorących udział w konkursie dotacji „Modelowa Rewitalizacja Miast” oraz realizujących projekty pilotażowe w rewitalizacji*. Warszawa: Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Dz.U. 2015, poz. 1777.
- Wytyczne z dnia 2 sierpnia 2016 r. w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020. MR/H 2014-2020/20(2)08/2016.
- Zaniewska, H., Thiel, M., Urbańska, W., Dominiak, W., Korniłowicz, J. (2005). *Mieszkania dla ubogich w zrównoważonym rozwoju miast. Społeczna, integracyjna i urbanistyczna polityka mieszkalnictwa. Stan i kierunki działań*. Kraków: Instytut Rozwoju Miast.

Artykuł wpłynął:
14 listopada 2021
Zaakceptowano do druku:
20 grudnia 2021